

Familie SWAANS – VAN HOMMELEN

De kapper

Kees van Baest, Kees van Kempen, Cees de Werdt

Geknipt en geschoren

Een bekende kappersfamilie in Udenhout was de familie Swaans. Je had in Udenhout herenkapper Jan Swaans en zijn zoons Gerrit (dameskapper, grimeur) en Piet (herenkapper).

De Grieken en Romeinen

Het kappersvak behoort tot een van de oudste beroepen ter wereld. Zelfs in de prehistorie werden de haren namelijk al 'geknipt'. In de steentijd geloofden de mensen dat de ziel van de mens in het haar zat. Het haar werd geknipt om de ziel van al het kwaad te ontdoen. Dit deed men niet met een schaar, maar met vlijmscherpe stenen. Omdat het de ziel betreft, werd het vak uitgeoefend door priesters. Door de Grieken en de Romeinen werd het haar op diverse manieren in model gebracht, door het te knippen, te kammen en te krullen. Er werd in die tijd zelfs al geblondeerd. Baarden werden afgeschoren, anders liep je kans om door de vijand aan je baard van je paard te worden getrokken.

Kapperspaal

De barbier had in de 16^e eeuw niet alleen het scheren en knippen in zijn pakket. Hij draaide zijn hand er niet voor om voor het trekken van een kies of het verrichten van een kleine operatie. Ook aderlaten behoorde tot zijn taak. De arm van de patiënt werd afgebonden met een windsel en door gebruik te maken van een stok, kon de arm goed afgekneld worden. Was hij klaar met het aderlaten, dan werden de windsels buiten de deur aan die stok te drogen gehangen. Hierdoor konden anderen zien dat de barbier het aderlaten in de vingers had en tevens dat hij vrij was: "de volgende graag". Het rode, bebloede windsel en het witte afbind-verband dwarrelden door de wind spiraalvormig door elkaar en zie daar: de kapperspaal zag het levenslicht!

Later toen de gegoede burgerij aan een universiteit medicijnen ging studeren, kon men zich kwalificeren tot doctor. Je was dan hoger in aanzien dan een barbier. Dit werd ook zichtbaar aan hun kleding. Hier ontstond het verschil tussen langjassen en kortjassen. Onder auspiciën van de doctor mocht de barbier-chirurgijn het vuile werk verrichten. Voordeel voor hem was dat hij ten opzichte van de 'gewone' barbiers wat geleerder overkwam. De doctor had ook meer verstand van de bloedsomloop en wist onderscheid te maken tussen het arteriële bloed, wat als rood werd aangegeven en zuurstofrijk was, en het zuurstofarme bloed, dat werd aangeduid met een blauwe kleur. Door aan te willen tonen dat men verstand van zaken had voegde men aan de kapperspaal dus een derde kleur toe: Blauw!

De Franse revolutie

Aan het einde van de 18e eeuw kwam de Franse Revolutie, die veel veranderde. Grote gepoederde pruiken waren de mode, zowel voor mannen als vrouwen. Vrouwen die in armoede leefden lieten hun haar bij de kapper knippen. Dit leverde wat geld op, van het mensenhaar werden pruiken gemaakt. Deze dure pruiken waren alleen weggelegd voor de rijken. Wie minder te besteden had, kocht een pruik van paardenhaar of yakhaar. Aan het einde van de Franse Revolutie begonnen mensen zich af te zetten tegen het dragen van pruiken. Voor de kapper was er weer werk aan de winkel.

De herenkapper

Een herenkapper richt zich dus niet alleen op het haar boven op het hoofd, maar ook op het scheren en het knippen en stijlen van baard en snor. Meestal was de kapperszaak ingericht in een voorkamertje bij de kapper thuis. De inrichting was eenvoudig en bestond toen uit een paar kappersstoelen en spiegels met daaronder legplankjes, waarop de nodige kappersgereedschappen en lotions stonden. Een kapperszaak bleef veelal langere tijd in eenzelfde familie. Hier leerden ook de leerling-kappers het vak. Pas in het jaar 1953 werd in Nederland de eerste kappersacademie (kappersopleiding) opgericht.

Het kappersvak was niet altijd even leuk werk, want niet iedereen was luisvrij. En dan had je nog de mannen die zich maar eens in de week lieten scheren. Die hadden dan een baard als prikkeldraad. Maar desondanks was het altijd wel gezellig bij de kapper. Hij wist altijd het laatste nieuws te vertellen en dat liet hij dan ook weten. Een kapper kreeg met regelmaat vragen en opmerkingen die op de lachspieren werkten, niet serieus, maar plagenderwijs bedoeld. Een leuk voorbeeld van een plagerij dat menig kapper gehoord zal hebben: Een kalende man zit in de kappersstoel. Een klant roept tegen de kapper: "Die hoeft zeker maar half geld te betalen". Maar de kapper is ook niet op zijn mondje gevallen en antwoordde "U weet toch dat kantjes maaien slecht werk is, en dan erbij moet ik hier ook zoekgeld bij rekenen." Ook de volgende grap werd ooit gebruikt tijdens een *tonnepraotavond* in Udenhout: Een dikke man, met meerdere 'onderkinnen', ik zal zijn naam hier niet noemen, komt bij kapper Piet Swaans. De man laat zich scheren en vraagt na afloop wat hij moet betalen. "Ja", antwoordt Piet gevat, "dat is dan 5 gulden per kin!"

In vroegere tijden werd de herenkapper ook wel gevraagd om een overleden man te scheren, zijn baard groeide na het overlijden immers nog een beetje door. Die scheerbeurt was een stuk moeilijker en kostte daardoor ook het dubbele van een gewone scheerbeurt. Om dan niet het dubbele te hoeven betalen, liet men de kapper komen als de man stervende was. Het was geen vette boterham die de kappers in die tijd verdiende, ze mochten niet te veel rekenen. Het bedrag dat de kapper in de jaren dertig mocht rekenen voor het knippen was: het knippen van volwassenen 25 cent, kinderen 15 cent, kaal knippen van kinderen 10 cent en krullen bij de dames 40 cent.

In tegenstelling tot de volwassen mannen werden jonge jongens – tot ze de leeftijd hadden om zelf naar de kapper te gaan – thuis geknipt door de vader of moeder. Bij veel gezinnen hadden de ouders hiervoor een mechanische tondeuse (kniptondeuse) aangeschaft. Met deze tondeuse werden de haren vanuit de nek naar boven opgeknipt. Ook het knippen van de haren tot boven de oren (het zogenoemde bloempotmodel) was thuis niet moeilijk te realiseren. Het zelf knippen had alleen maar voordelen: Men hoefde niet van huis weg en voor de meeste gezinnen was het financieel niet haalbaar om met regelmaat de kapper te bezoeken. Alleen bij speciale gelegenheden zoals eerste- en plechtige communie en vooraf aan een uitzonderlijk feest, ging de gehele familie naar de kapper, of men liet een kapper aan huis komen. Sommige van u zullen zich vast nog herinneren, dat Piet Swaans in het buitengebied van Udenhout en in Biezenmortel, met zijn kappersspullen op de motor de nodige adressen bezocht.

Dameskapper

Wij mogen ons gelukkig prijzen dat er vandaag de dag zoveel voor handen is op het gebied van haarverzorging voor dames: krultangen, stijltangen, verwarmde kammen, haardrogers, warme rollers, krullers en ga zo maar door. Maar dat is niet altijd zo geweest. In vroegere tijden moesten onze ouders en grootouders het doen zonder deze technologische apparaten. Van de vroeger bekende Udenhoutse kappersfamilie Swaans had Gerrit Swaans zich gericht op de dames en meisjes. Daarbij was Gerrit Swaans niet alleen dameskapper, maar adverteerde hij ook gediplomeerd grimeur te zijn. Als men een ander personage wilde worden, bijvoorbeeld in een toneelstuk, tijdens het Sinterklaasfeest, met Kerstmis of op een andere feestelijke aangelegenheid, dan kon men door hem verzorgd worden.

Dameskapsters waren in vroegere tijden dun gezaaid. Dikwijls moest men hiervoor naar een naburig dorp of stad. De haardracht van vrouwen en meisjes werd vaak gedragen met vlechten, lange lokken, krullen, staartjes of met een strik. Het onduleren (krullen inbrengen) was vroeger erg in bij de dames. Dat deed men met papillotten, dunne staafjes waarmee zonder hitte krullen konden worden gemaakt. Als het krullen van de haren goed gedaan was, bleef het wel twee weken zitten, maar dan moest het er niet op regenen; een regenkapje was hiervoor een uitkomst. Een veel gedane uitspraak in de tijd dat het krullen in de mode was is: "Gekrulde haar, gekrulde zinnen, gekruld van buiten, gekruld van binnen". Uiteraard geldt dit gezegde alleen voor natuurlijke krullen. In de tijd dat er nog geen elektrische krultangen bestonden moest men de krultangen verwarmen boven een open vuur. Maar ook het drogen van het haar ging niet zoals tegenwoordig met een föhn of droogkap. Een van de eerste handdrogers stamt uit het begin van de 20^e eeuw. Het was een apparaat dat verwarmd werd door een spiritus- of gasvlam. Had men zoiets niet, dan moest het haar uit zichzelf drogen. Een andere behandeling uit het begin van de 20^e eeuw was het branden. Hierbij werden de droge en gespleten haarpunten van de dames door de kapper behandeld met een brandende kaarsvlam. Op deze manier bleef de haarlengte beter behouden dan door het knippen met de schaar. Na het afbranden werd het haar goed doorgeborsteld, zodat het haar weer zonder klitten is en dus pijnloos te borstelen. Deze behandeling wordt momenteel in advertenties nieuw leven ingeblazen als zijnde een uitvinding van deze tijd.

Vandaag de dag is het onderscheid tussen heren- en dameskapper nagenoeg verdwenen. De kapperszaken in een voorkamertje zijn tegenwoordig ruime kapsalons waar iedereen die iets aan zijn haar wil laten doen terecht kan. Het grimeren wordt tegenwoordig gedaan in speciale grimestudio's.

Gerrit Swaans was eerst dameskapper in de zaak van zijn vader aan de Slimstraat. Vlak voor de oorlog begon hij zijn eigen zaak aan de Kreitenmolenstraat 77 en later op de hoek van de Kreitenmolenstraat en de Groenstraat.

De familienaam Swaans

De familienaam Swaans kwam volgens het Meertens Instituut in 1947 309 maal voor in Nederland, waarvan 295 keer in Brabant. In Udenhout kwam de naam 36 maal voor. In Loon op Zand, waar de familie oorspronkelijk vandaan komt, waren er in 1947 nog maar vijf naamdragers. De familie is nog altijd een kleine familie. In 2007 kwam de achternaam in heel Nederland 584 maal voor.

De naam Swaans is een patroniem, dus afgeleid van een voornaam, in dit geval van Zwaan.

Afkomstig van Loon op Zand

De familie Swaans is afkomstig van Loon op Zand. Rond 1700 leefden daar de gemeenschappelijke voorouders Adrianus Swaans (1674-1741) en zijn echtgenote Maria Schapendonk. Zij hadden twee zonen, Cornelis (1699-1742) en Dionisius (1700-1766). Cornelis is de voorvader van de Udenhoutse kappersfamilie Swaans. Dionisius is de voorvader van de Udenhoutse boerenfamilie Swaans van de Groenstraat voorbij 't Endeke.

Een zoon van Dionisius, Willem, getrouwd met Cornelia Martens, woonde in Loon op Zand in het Land van Kleef. Zijn zoon Leendert erfde in 1818 een huis met schop ten zuiden van de Kerkstraat.

Familieverhalen

De inboedel van een schoenmaker

Op 27 mei 1852 overleed Willem Swaans, wonende in de Kerkstraat te Loon op Zand. De schoenmaker was pas 34 jaar oud. Zijn vrouw, Petronella van den Hoven, liet voor hun enige zoon Michiel de inboedel beschrijven bij notaris Bossers te Loon op Zand. De inboedel omvatte een kast, twee tafels, zeven stoelen, een bed, twee hoofdkussens, zeven lakens, drie dekens, een hoofdpeluw, twee paar gordijnen, zeven schilderijen, een klok, een spiegel, een koffietrommel, twee tinnen borden, zeven kommen, een tinnen kannetje, een koperen lamp, zeven lepels, zes vorken, twee messen, een koffiemolen, twee tinnen schotels, twee schotels, drie koperen potten, acht borden, een peperbus, een wijwatervat, een half dozijn theegoed, een tinnen waterpot, twee emmers, een tang, vuurgereedschap, een pannenhanger, ijzerwerk, drie ijzeren potten, een kruiwagen, een voorraad aardappelen, een geit en rommel. De totale waarde van de inboedel was vijfentachtig gulden en vijftig cent. De zeven schilderijen hadden een waarde van twee gulden, de geit was vier gulden waard en de voorraad aardappelen tien gulden.

Zuinigheid

Na school gingen Tiest Elands en zijn vriendje graag naar opa Adriaan Swaans, schoenmaker in een huisje op het adres Kreitenmolenstraat 9. Van oma kreeg je een appel of een pepermintje. Bij opa mocht je kijken als hij bezig was met een schoen te maken. Opa vond het nog net goed als Tiest een hamer en een spijkertje pakte en het spijkertje in een houtblok timmerde. Maar als Tiest een tweede spijkertje wilde pakken, zei opa niks, maar zijn ogen keken je aan dat je geen spijkertje meer durfde te nemen. Mensen waren te arm om zomaar onverdoens spijkertjes te gebruiken.

De oude kinderwagen

Harrie van Rossum en een van zijn medewerkers waren eens voor zaken buiten het dorp geweest, kwamen 's avonds pas terug en besloten om alvorens naar huis te gaan nog even een afzakkertje te gaan halen bij Boslust op de Schoorstraat. Daar was juist een openbare verkoop door notaris Huenges gaande, waar schoonvader Jan Swaans afslager (veilingmeester) was. Hij was juist bezig met het veilen van een oude kinderwagen uit een inboedel. Harrie van Rossum was achter in de zaal gaan zitten en hij wilde de café-eigenaar wenken dat hij een borrel wilde bestellen. Dus stak Harrie zijn hand omhoog richting café-eigenaar. Dat zag Jan Swaans die alert reageerde met "Verkocht". Harrie kon de oude kinderwagen mee naar huis nemen.

Jong van hart

In de zomer van 1964 was Jan Swaans eens op bezoek bij zijn dochter Jo en schoonzoon Harrie van Rossum in de Kreitenmolenstraat tegenover Huize Sint-Felix. Het was begin van de avond en enkele bejaarde bewoners van Sint-Felix, die een wandeling hadden gemaakt, leken wel gehaast terug te lopen naar Sint-Felix. Op de vraag van Jan naar de reden van het gehaast antwoordde Jo dat de bewoners van Sint-Felix om 9 uur binnen moesten zijn, want om half 10 was het bedtijd. Daarop zei Jan: "Dat kan ik me voorstellen als je eenmaal op die leeftijd bent". Jan was toen zelf 92 jaar.

Wat God verbonden heeft

Tinuske Swaans en zijn echtgenote Johanna Scholtze gingen op hoge leeftijd naar Sint-Felix, waar de bejaardenzorg was ondergebracht voordat De Eikelaar werd gebouwd. Zoals gebruikelijk was bij de zusters werden mannen en vrouwen gescheiden en dus moest Tinuske naar de mannenafdeling en zijn echtgenote naar de vrouwenafdeling. Op een gegeven moment komt Tinuske pastoor Prinsen tegen en de pastoor vroeg hem: "Zo, meneer Swaans, hoe is het bij de nonnekens?". Tinuske antwoordde: "Nou, meneer pastoor, er is een tijd dat je naar het bejaardenhuis moet, maar dat ik niet meer met m'n vrouwke mag slapen is heel erg". Pastoor Prinsen antwoordde: "Wat God verbonden heeft zal de mens niet scheiden, ook de nonnen niet". Twee dagen later kregen Tinuske en zijn vrouw een kamer met een tweepersoonsbed.

Zingen met de buurt

Jan Swaans en zijn gezin woonden in het laatste van drie woningen onder een dak (of drie tegen elkaar aangebouwde woningen) tussen de Kuilpad en het kermisterrein. Achter het huis had ieder een eigen moestuin. De tuinen waren open, zonder afscheidingen. Het gebeurde regelmatig dat op een mooie zomeravond een van de burens begon te zingen en dat binnen de kortste keren de hele buurt meezong. Ieder bleef op z'n eigen erf, maar het zingen was gezamenlijk.

Naar de revue

Jan Swaans had de goede gewoonte om regelmatig naar Antwerpen te gaan om een revue te bezoeken. Hij nam z'n hele gezin mee. Zijn echtgenote Nolda Swaans – de Graaf was liefhebster van opera. Zij nam haar kinderen met enige regelmaat op zondag mee naar Antwerpen, 's morgens heen, 's middags naar de opera en 's avonds weer huiswaarts.

De stamreeks

- I. Adrianus Zwaans
- II. Cornelis Adrianus Zwaans
- III. Adrianus Cornelis Adrianus Zwaans (Loon op Zand, 30 november 1674) x Maria Dionisius Schapendonk
- IV. Cornelis Andreas Adriaens Zwaans (Loon op Zand, 5 mei 1699) x Anna Aartz van Braband
- V. Jan Zwaans (Loon op Zand, 28 januari 1738) x Gijsberdina (Ardine) Hamers
- VI. Cornelis Swaans (Loon op Zand, 15 juni 1771) x Maria Verhoeven
- VII. Jan Swaans (Udenhout, 1 juni 1813) x1 Catharina de Veer, x2 Elisabeth van Abeelen
- VIII. Jan Swaans (Udenhout, 21 april 1838) x Petronella Korthout
- IX. Jan Swaans (Udenhout, 31 maart 1872) x1 Gerarda van Hommelen, x2 Arnolda van de Graaf

Het gezin van Jan Swaans, eerste huwelijk met Gerarda van Hommelen

	Naam	Geboren	Huwelijk	Overleden
1	Jo	7 september 1901 Udenhout	Ans de Laat	9 februari 1980 Dongen
2	Petronella (Nel)	5 september 1903 Udenhout	Harrie Vugts	5 januari 1993 Tilburg
3	Petrus	23 april 1904 Udenhout		28 mei 1905 Udenhout
4	Johanna (Anna)	12 januari 1906 Udenhout	Harrie van Rossum	1 juni 1985 Udenhout
5	Gerardus	22 oktober 1908 Udenhout		24 november 1909 Udenhout
6	Marinus	15 mei 1911 Udenhout		26 augustus 1911 Udenhout

Het gezin van Jan Swaans, tweede huwelijk met Arnolda van de Graaf

	Naam	Geboren	Huwelijk	Overleden
7	Gerardus (Gerrit)	23 maart 1913 Udenhout	Clasina van Roermund	24 oktober 1983 Udenhout
8	Cornelia (Cor)	23 april 1916	Bert Baart Chauffeur huisarts	Udenhout 21 januari 2003
9	Petrus (Piet)	15 maart 1919 Udenhout	An van Nunen	17 februari 1984 Tilburg
10	Dodgeboren kind	15 maart 1919 Udenhout		15 maart 1919 Udenhout

Stamvader III Adrianus Cornelis Adrianus Zwaans uit Loon op Zand is de gemeenschappelijke stamvader van alle Swaans'en in Udenhout. Zoon Cornelis is de stamvader van de kappersfamilie Swaans. Zoon Dionisius is de stamvader van de familie Swaans van boerderij de Krommendijk in de Groenstraat.

De meeste Swaans'en vinden hun stamouders in VIII Jan Swaans en Petronella Korthout. Jan (Udenhout 21 april 1838 – 2 november 1913) en Petronella (Udenhout 17 november 1832 – 1 november 1903) hadden een gezin van zeven kinderen:

1. Maria is jong overleden.
2. Adriana is 4 jaar oud overleden.
3. Maria (Udenhout 26 augustus 1865 – 8 september 1940) huwde Gerardus Vermeulen.
4. Adrianus (Udenhout 25 december 1867 – 14 juli 1949) huwde eerst Petronella Demmers en later Maria Broeders. Adrianus is de schoonvader van Willeke Elands, bijgenaamd de Spin.
5. Johanna (Udenhout 5 oktober 1869 – Udenhout 21 april 1939) huwde Hendrikus Broeders.
6. Jan, zie stamreeks. Dit is de kappersnatie.
7. Martinus (Udenhout 7 oktober 1874 -) huwde Johanna Maria Scholtze. Martinus ging door het leven met de mooie toenaam Tinuske de Mep.

Familielid

Gerrit Swaans

De meeste leden van de familie Swaans konden goed zingen. Zo was dameskapper Gerrit Swaans lid van het mannenkoor. Hij stond ook aan de wieg van het Gemengd Koor Udenhout. Pastor Ras wilde een gemengd koor en besprak dat in het kerkbestuur en het parochiebestuur. Harrie Scholtze zou tegen de pastor hebben gezegd: "Als jij zorgt voor een dirigent en een organist, zorg ik voor een koor. Op donderdag 10 februari 1972 vond in de huiskamer van Gerrit Swaans, Groenstraat 2, een bespreking plaats over de oprichting van een gemengd kerkkoor. Bij deze bespreking waren naast Gerrit Swaans aanwezig: pastor Ras, Kees Schapendonk, Harrie Scholtze en Antoon van de Ven. Pastor Piet Ras deelde mee, dat hij Theo van Iersel en Hein Brekelmans bereid had gevonden als dirigent en organist op te treden. Op zondag 20 februari 1972 maakte de pastor melding van de oprichting van het koor en vroeg belangstellenden zich op maandagavond te melden. Maar liefst 35 dames en heren gaven zich op. Het gemengd koor trad voor het eerst op tijdens de kerkdienst van Paaszondag 2 april 1972. Het nieuwe koor had in het begin heel wat voeten in aarde. Het koor paste niet op het kleine oksaal bij het orgel. Er was alleen maar plaats op het priesterkoor en dat was eigenlijk ook te klein. De zangers stonden op de trappen, voor het altaar, naast het altaar en tegen communiebanken. Het was een veelbesproken onderwerp. Het altaar en de priester waren niet te zien. Er zou een verhoging moeten komen zodat het altaar hoger kwam staan. De pastoor hield warme pleidooien om de twee grote pilaren op de hoeken van het priesterkoor te laten slopen. De zaak sleepte voort en zorgde op z'n tijd voor ongenoegen. Totdat veel later een deel van de banken bij het Maria-altaar werden geruimd zodat daar plaats ontstond voor de koren.